

FÖR ETT BRETT FÄLT AV FEMINISTISKA KÄRLEKSSTUDIER

Detta nummer av *TGV* tar ett mångfacetterat feministiskt grepp om kärlek. Det skriver därmed in sig i fältet feministiska kärleksstudier (feminist love studies), vars etableringsprocess nyligen påbörjades i Sverige och nu börjar ge spännande avtryck i den internationella akademiska debatten. Med undantag av främst litteraturvetenskap var kärlek i de flesta akademiska ämnen länge inte riktigt rumsrent som forskningstema. Så var fallet även i ämnen som filosofi, psykologi och sociologi där många kanske skulle gissa att motsatsen gällde. Tveksamheten inför att ta kärlek på allvar, empiriskt, begreppsligt och teoretiskt, fanns både bland icke-feministiskt och feministiskt orienterade forskare. Under 1990-talet och särskilt efter millennieskiftet märks dock en tydlig förändring, med ett intensifierat akademiskt intresse för kärlek inom en rad olika discipliner (Jónasdóttir 2014). I syfte att belysa vad denna pågående "love turn" handlar om utvecklade vi år 2009 forskningstemat "Love in Our Time – A Question for Feminism" inom

dåvarande excellenscentret GEXcel. Vi underströk vikten av att feministiska forskare tar en ledande roll i forskningen om kärlek och inbjöd till internationell samverkan. Arbetet resulterade bland annat i antologin *Love – A Question for Feminism in the Twenty-First Century* (Jónasdóttir och Ferguson 2014) med bidrag från 19 svenska och internationella forskare. "Love Studies and Feminism" är också ett forskningsfält inom det nuvarande GEXcel-kollegiet, the GEXcel International Collegium for Advanced Transdisciplinary Gender Studies.

Varför är det viktigt med ett feministiskt grepp om kärlek? Och varför nu? Bara det faktum att kärlek onekligen är ett starkt könat fenomen gör det till ett självklart ämne för feministiska undersökningar. Samtidigt är det just den könade – det vill säga kvinnliga – kodningen av kärlek som skapat en viss beröringskräck inför kärlekstemat bland feministiska forskare. Som kärleksteoretikern Margaret Tøye framhåller är det förståeligt att feminister med anspråk på seriositet är något nervösa inför

ett ämne som kärlek, förknippat som det är med “the realm of women, the home, the private, the apolitical, the ‘not serious’” (2010: 41). Liksom Toye är vi dock övertygade om att det är viktigt för feminister att utmana eventuell akademisk beröringsskräck inför kärlekstemat. Bara då kan vi finslipa våra analyser av hur könade maktordningar av olika slag är kopplade till kärlek, vars kraft verkar i alla människors liv vare sig vi vill det eller ej.

Mycket tyder också på att feministiska kärleksanalyser är särdeles angelägna i just detta historiska moment. Många samhällsteoretiker menar att kärlek är samhälleligt och existentiellt sett mer betydelsefull i senmoderniteten än i andra geohistoriska kontexter (Jónasdóttir 1991/1994/2003, 2011; Giddens 1992; Beck och Beck-Gernsheim 1995; Luhmann 1998; Bauman 2003; Kaufmann 2011; May 2011; Ferry 2013; Illouz 2012/2014; Gunnarsson 2014a). I kontrast till vanliga föreställningar om relationer, beroende och kärlek som motpol till den individualism som kännetecknar senmoderniteten, påpekar dessa samhällsteoretiker att individualiseringen gör människors kärleksberoende mer betonat. Eva Illouz, vars inflytelserika bok *Why Love Hurts* (2012)/*Därför gör kärlek ont* (2014) recenserar av Emma Engdahl i detta nummer, menar att kärlek förmodligen i alla samhällen utgjort en viktig grund för människors känsla av värde, men att:

the sense of self-worth provided by love in modern relationships is of particular and acute importance, precisely because at stake in contemporary individualism is the difficulty to establish one’s self-worth and because the pressure for self-differentiation and developing a sense of uniqueness has considerably increased with modernity. (2012: 112)

Anna G. Jónasdóttir menar på liknande sätt att “when individuals are forced/free to make and remake themselves under continuously changing circumstances, love as a source of creative/re-creative human power seems to be needed more and more strongly” (2011: 50; se även 1991: 109-110, 2003: 120).

Denna kärlekens generellt växande betydelse i en framför allt västerländsk senmodern kontext gör kärlek till en ökad angelägenhet för samhällsvetare överlag. Från ett könsperspektiv tillkommer dessutom faktorn att även om kvinnors ekonomiska och sociala beroende av män är långt ifrån eliminerat, är vår tid unik i det att en relativt stor grupp kvinnor är bundna till män endast genom kärleken och sexualiteten (Jónasdóttir 1991/1994/2003; Gunnarsson 2014a).

Det är inte första gången som kärlek i allmänhet och den sexuella kärleken i synnerhet debatteras offentligt. Tittar vi bakåt, bland annat i den svenska historien, ser vi att den erotiska kärlekens samhälleliga betydelse periodvis diskuterats intensivt, inte minst av feminister. I den litterära kvinnooffentligheten som växte

fram under det sena 1800-talet och in på 1900-talet var kärlek ett hett ämne. Centralgestalterna var den mycket inflytelserika samhällsfilosofen, författaren och debattören Ellen Key samt dramatikern och debattören Frida Stéénhoff (se Grehns artikel i detta nummer). Som Lisbeth Stenberg (2009: 23) påpekar var litteraturen ”under 1800-talet det viktigaste medlet för kvinnor att göra sig hörda”. Genom litterära karaktärer, i filosofiska arbeten och inlägg i tidskrifter förde kvinnor i Sverige bitvis hårt polariserade debatter om etiska och politiska frågor som ofta handlade om kärlek. Det handlade om kärlekens ojämlika villkor och om vad en framgångsrik kamp för att förändra dessa skulle betyda för kvinnor, män och barn och för makten i samhället i stort (se Losman 1980; Lindén 2002; Borgström 2004; Stenberg 2009; Carlsson Wetterberg 2010, för att bara nämna några).

Vad är då kärlek? I annonseringen efter bidrag till detta nummer gjorde vi en poäng av att vidga kärleksbegreppet för att undvika olyckliga begränsningar till heteronormativa varianter av vad som brukar kallas ”romantisk kärlek”. Temanumret bygger på antagandet att kärlek är en reell kraft i alla människors liv, eftersom alla behöver kärlek av något slag för att nå värdighet och kraft som människor. Kärlek kan definieras på olika sätt, men vi borde kunna enas om att den har att göra med mänsklig kontakt, med att bli sedd, mött och värderad som mänsklig varelse, oavsett vilka medel som används för detta.

En sådan definition implicerar en bred förståelse av kärlek som inte är begränsad till parförhållanden och dess utväxt i kärnfamiljen. Samtidigt är kärleken i rådande samhällsordning institutionaliserad på ett sådant sätt att människor tenderar att styras in en viss form av kärleksordning – den heterosexuella/-normativa äktenskapslika tväsamheten med tillhörande kärnfamilj. Denna kärlekens kroninstitution utgör en källa till privilegier, men också till problem som sträcker sig från leda till våld. Det är i denna institution det på sätt och vis är lättast att få sina behov av kärlek tillfredsställda, samtidigt som det också är här som framför allt kvinnor dräneras på sin kärlekskraft utan att få rättmätigt mycket tillbaka (Jónasdóttir 1991/1994/2003, 2009, 2011; Holmberg 1993; Thagaard 1997; Jakobsen 1999; Langford 1999; Gunnarsson 2014a, 2014b). Och, som en spegelbild av detta spänningsförhållande, kan livet utanför den heteronormativa kärleksinstitutionen vara befriande, samtidigt som det kan göra en till måltavla för våldsamt hat – kärlekens motsats.

Kärleksbegreppet kan vidgas ytterligare till att inbegripa det icke- eller bortom-mänskliga. Inom de posthumanistiska och nymaterialistiska fälten finns spännande öppningar för att begreppsliggöra människors relationer till djur, ting och naturen i termer av kärlek – eller frånvaro av kärlek. Ett väletablerat tema i kärleksdiskussioner är också Gud eller, mer brett, det andliga. Andlighet och religion har på sistone, åtminstone i en internationell kontext, fått ökat utrymme i samhällskritiskt

sinnade akademiska kretsar som tidigare hållit sig på armlängds avstånd från sådana frågor (se till exempel Davis med flera 2005). Denna ”andliga vändning” har sannolikt kopplingar till den ”kärleksvändning” som beskrivs ovan. Åtminstone är detta tydligt i den kritiska realismens förgrundsgestalt Roy Bhaskars (2012) utveckling av sitt filosofiska ramverk, där en inkorporering av en andlig, ”meta-reell” nivå gått hand i hand med en fokusering av kärlek, begreppsliggjord som universums sammanbindande kraft. Lena Gunnarsson har utvecklat dessa teman utifrån ett feministiskt perspektiv, med fokus bland annat på frågan om hur andlig transformation förhåller sig till politisk feministisk transformation (2014, 2017). Luce Irigarays tematisering av kärlek som vördnad inför den andres, och ens egen, oreducerbara annanhet (1992, 2002), liksom bell hooks böcker om kärleken som patriarkatets och andra förtrycksordningars antites (2000, 2002, 2004) knyter också an till en andlig tematik. Istället för att kasta ut kärleksinstitutionen med det patriarkala badvattnet, såsom ofta var fallet i den andra vågens feminism (se till exempel Atkinson 1974), söker dessa olika feministiska interventioner mejsla fram konturerna av nya, icke-förtryckande former av mellanmänskliga band, understödda av en grundläggande respekt för varat. (Se även Grenholm (2005) om kärlek, moderskap och det gudomliga utifrån ett feministteologiskt perspektiv.)

Detta temanummers bidrag avspeglar i viss mån det breda kärleksbegrepp som här förespråkats samtidigt som de också vittnar om den tvåsamma sexuella för-

bindelsen som fortsatt nav i det vi brukar diskutera under rubriken ”kärlek”. Annelie Bränström Öhman inleder numret med en studie i kärleksvägrandets vedermödor, genom en läsning av Kristina Sandbergs tre romaner om hemmafrun Maj, som utspelar sig i en småstad under 1930- till 1960-talet. För den olyckliga Maj blir i Bränström Öhmans läsning kärleken den sista – enda? – del av henne själv som hon *inte* tänker släppa ifrån sig till förmån för andras välbehag. ”Är inte att komma och kräva kärlek en smula mycket begärt?” som hon uttrycker det, anspelande på det kakkbakningstema som står i centrum av hennes värdighet som hemmafru. Kärleksvägranstematiken kan läsas mot bakgrund av Jónasdóttirs (1991/1994/2003, 2009, 2011) teori om mäns exploatering av kvinnors kärlek som viktig mekanism i kvinnors underordning. Om detta är problemet, blir lösningen då att kvinnor kärleksvägrar i relation till män? Tematiken löper genom kvinnohistorien från Lysistrates kärleksstrejk till politisk lesbiskhet, men även om Bränström Öhman ser subversivitet i Majs kärleksvägran leder den knappast till vare sig befrielse eller lycka. Så är svaret att, med Sara Ahmed (2010), göra motstånd mot lyckan själv?

Majs öde är tyngt av hennes låga klassposition, som tvingar henne till ett perfektionens husmoderskap ämnat att säkra hennes ömtåliga respektabilitet. I Sandra Grehns analys av Frida Stéenhoffs skandalomsusade dramatekt *Lejonets unge* har klassdimensionen likaledes en avgörande betydelse, fast i omvänd mening. Grehn undersöker förutsättningarna för den ”fria kärlek” som förespråkats såväl som levs ut

av pjäsens kvinnliga protagonist Saga i en borgerlig konstnärlig miljö i slutet av 1800-talet. Om Majs respektabilitet kan få sig en törn av minsta miss i kökets domäner, gör Segas kulturella och sociala kapital hennes respektabilitet så tålig för påfrestningar att hon kan radikalt ifrågasätta tidens normer för kvinnlig sexualitet. Om Maj ser den sexuella kärleken som ännu ett krav, ser Saga flera decennier dessförinnan den frigörande potentialen i den sexuella kärleken – det handlar bara om att dess former måste omorganiseras.

Själva begreppet ”fri kärlek” bär på intressant historisk barlast i det att det inkluderar sexualiteten i begreppet kärlek på ett sätt som inte är lika vanligt i en samtida diskurs. Idag, då sexualitetens njutningar har fått ökad legitimitet som ett egenvärde som inte behöver kidnappas av vare sig reproduktionens eller kärlekens ädla mål, skulle vi kanske ha sagt ”fri sexualitet” för att benämna vad Stéenhoff avsåg. Samtidigt är sex och kärlek onekligen även i en västerländsk samtid starkt förknippade i praktik såväl som diskurs. Äktenskapet har historiskt varit ett sätt att reglera sexualiteten och skilja den nödvändiga, av Gud välsignade (hetero)sexualiteten från den icke önskvärda sexualiteten. Om Gud tidigare var äktenskapets yttersta auktoriserande instans så har ”hans” plats nu ersatts av den tvåsamma kärleken som äktenskapets och äktenskapsliknande samlevnadsformers legitimitetsgrund. I sitt bidrag undersöker Catrine Andersson de diskursiva effekterna av att till och med staten i sina offentliga utredningar till slut började prata om kärlek, som verktyg för att skapa legitimitet åt

samkönade äktenskap. Genom att trycka på att samkönade relationer precis som heteroförhållanden är *kärleks*relationer skapades legitimitet åt kraven på könsneutral äktenskapslagstiftning, men en legitimitet som var villkorad, enligt Andersson, av assimilering till heteronormen.

Andersson analyserar kärlek som ett diskursivt redskap för reglering av normalitet. Även om den teoretiska kontexten skiljer sig markant, pekar texten därmed i viss mån tillbaka mot den vanligaste feministiska synen på kärlek i andra vågens feminism, nämligen som en *ideologi* som styr in människor, framför allt kvinnor, i vissa praktiker (som egentligen inte ligger i deras intressen) (Langford 2001). I vår egen forskning har vi båda lyft fram vikten av att inte stanna vid en analys av kärlek som reglerande ideologi eller diskurs, där reglering brukar förstås, om än ofta implicit, i negativ bemärkelse. Kärlek är också en verklig, psyko-biomateriell faktor i människors liv, både som skapande kraft och som behov, vilken vi ser som relativt oberoende av de diskurser och föreställningar som omgärdar kärleken. Med detta sagt är normer kring och representationer av kärleken självklart också oerhört starka krafter, som delvis hämtar sin näring ur djupt rotade behov och gör den diskursiva nivån fortsatt viktig att kritiskt analysera från olika typer av feministiska perspektiv.

Medan Anderssons fokus ligger på statens reglering av normalitet via diskurser om kärlek, analyserar Klara Goedecke i sin artikel heterosexuella mäns tal om manlig vänskap i termer av ett diskursivt positioneringsarbete som får dem att fram-

stå som en särskild sorts ”ograbbiga” män. I deras tal utmejslas en bild av den genomsnittlige mannen som oförmögen till intimitet, i synnerhet med andra män. I Anderssons analys etableras normalitet som något både attraktivt och dubbeltydigt – Goedeckes intervjupersoner framställer däremot den (föregivet) normala manligheten som något entydigt negativt, som de tar spjörn emot i sin strävan mot mer intima former av vänskap med andra män. Medan de kvinnligt konnoterade ”mjuka” värdena inbegripna i kärlek och intimitet av Toye (2010) lyfts fram som ett potentiellt hinder för anspråk på seriositet, upphöjs de av dessa vagt feministiskt orienterade män till något eftersträvanvärt och avundsvärt.

Genom att placera in vänskap mellan heterosexuella män i en kärlekskontext sprängs den kanske mest tabubelagda gräns som omgärdar konventionella, heterosexualiserade förståelser av kärlek. Det var banbrytande när Eve Kosofsky Sedgwick (1985) tematiserade den sexuella underströmmen i heterosexuella mäns band till varandra. Den närhet som männen i Goedeckes studie längtar efter är förknippad med en innerlig fysisk kontakt som är förbjuden i den homofoba ordningen i och med risken för sexualisering. Känslomässig kontakt är dock ett lika viktigt element i den typ av vänskap de eftersträvar. Den känslomässiga öppenheten bär inte på samma sexuella ”risker” men är lika tabubelagd, vilket är ett tema som fortsatt forskning om kärlek och kön torde kunna kasta ljus över.

Detta nummer bjuder också på två Frispel som avspeglar det breda kärleksbegrepp som vi önskar förmedla. Gunnel Karlsson vrider och vänder på frågan om kärlekens roll i en framstående kvinnas liv genom att analysera kärleksbrevet mellan Ulla Lindström – ensamt kvinnligt statsråd i svenska regeringar från 1954 till 1966 – och hennes make. Genom sin fråga ”Handlar kärleksbrev om kärlek?” kastar hon ljus på frågan om relationen mellan diskurs och levd verklighet, en fråga som kanske är extra angelägen när det gäller kärlek, som är föremål för mer kraftfulla kulturella script än de flesta andra fenomen. Katarina Nitsch bryter slutligen loss kärleken från dess (hetero)sexuella och äktenskapliga bojor genom att meditera över politisk frihetskamp som en akt av kärlek. ”*Den som rubbar ordningen*”, skriver Nitsch, ”verkar med en befriande kraft som jag kallar *kärlek*”.

Lena Gunnarsson och Anna G. Jónasdóttir, gästredaktörer

Referenser

- Ahmed, Sara (2010) *The promise of happiness*. Durham & London: Duke University Press.
- Atkinson, Ti-Grace (1974) *Amazon odyssey*. Links Books.
- Bauman, Zygmunt (2003) *Liquid love*. Cambridge: Polity.
- Beck, Ulrich och Beck-Gernsheim, Elisabeth (1995) *The normal chaos of love*. Cambridge: Polity.
- Bhaskar, Roy (2012) *The philosophy of metaReality: creativity, love and freedom*. Andra upplagan. London: Routledge.
- Borgström, Eva (2004) Emancipation och evolution. Ellen Key och den villkorade kärleken. *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 25(3): 7-22.
- Carlsson Wetterberg, Christina (2010) "... bara ett öfverskott af lif ...". *En biografi om Frida Stéenhoff (1865 - 1945)*. Stockholm: Atlantis.
- Davis, Creston, John Milbank och Žižek, Slavoj (red) (2005) *Theology and the political: the new debate*. Durham: Duke University Press.
- Ferry, Luc (2013) *On love: a philosophy for the twenty-first century*. Cambridge: Polity.
- Giddens, Anthony (1992) *The transformation of intimacy: sexuality, love, and eroticism in modern societies*. Stanford: Stanford University Press.
- Grenholm, Cristina (2005) *Moderskap och kärlek. Schabloner och tankeutrymme i feministteologisk livsåskådningsreflektion*. Nora: Nya Doxa.
- Gunnarsson, Lena (2014a) *The contradictions of love: towards a feminist-realist ontology of sociosexuality*. London och New York: Routledge.
- Gunnarsson, Lena (2014b) Loving him for who he is: the microsociology of power. Jónasdóttir, Anna G. och Ferguson, Ann (red) *Love: a question for feminism in the twenty first century*. London och New York: Routledge.
- Gunnarsson, Lena (2017, kommande) Hetero-love in patriarchy: an autobiographical substantiation. *Hypatia: A Journal of Feminist Philosophy* 32(1).
- Holmberg, Carin (1993) *Det kallas kärlek: en socialpsykologisk studie om kvinnors underordning och mäns överordning bland unga jämställda par*. Göteborg: Anamma.
- hooks, bell (2000) *All about love: new visions*. London: Women's Press.
- hooks, bell (2002) *Communion: the female search for love*. New York: Perennial.
- hooks, bell (2004) *The will to change: men, masculinity, and love*. New York: Atria Books.
- Illouz, Eva (2012) *Why love hurts: a sociological explanation*. Cambridge: Polity.
- Illouz, Eva (2014) *Därför gör kärlek ont: en sociologisk förklaring*. Göteborg: Daidalos.
- Irigaray, Luce (1992) *J'aime à toi: esquisse d'une félicité dans l'histoire*. Paris: Bernard Grasset.
- Irigaray, Luce (2002) *The way of love*. London: Continuum.
- Jakobsen, Liselotte (1999) *Livsform, kön och risk. En utveckling och tillämpning av realistisk livsformsanalys*. Lund: Arkiv förlag.
- Jónasdóttir, Anna G. (1991) *Love power and political interests. Towards a theory of patriarchy in contemporary western societies*. Örebro universitet: Örebro studies 7 och Göteborgs universitet: Göteborg studies in politics 25.

- Jónasdóttir, Anna G. (1994) *Why women are oppressed*. Philadelphia: Temple University Press. (Obetydligt reviderad utgåva av Jónasdóttir 1991.)
- Jónasdóttir, Anna G. (2003) *Kärlekskraft, makt och politiska intressen. En teori om patriarkatet i nutida västerländska samhällen*. Göteborg: Daidalos. (Svensk övers av Jónasdóttir 1994 med ett nytt förord.)
- Jónasdóttir, Anna G. (2009) Feminist questions, Marx's method and the theorization of "love power". Jónasdóttir Anna G. och Jones, Kathleen B. (red) *The political interests of gender revisited*. Manchester: Manchester University Press.
- Jónasdóttir, Anna G. (2011) What kind of power is "love power"? Jónasdóttir, Anna G, Bryson, Valerie och Jones, Kathleen B. (red) *Sexuality, gender and power: intersectional and transnational perspectives*. New York och London: Routledge.
- Jónasdóttir, Anna G. (2014) Love studies: A (re)new(ed) field of feminist knowledge interests. Jónasdóttir, Anna G. och Ferguson, Ann (red) *Love. A question for feminism in the twenty-first century*. New York och London: Routledge.
- Jónasdóttir, Anna G. och Ferguson, Ann (red) (2014) *Love. A question for feminism in the twenty-first century*. New York och London: Routledge.
- Kaufmann, Jean-Claude (2011) *The curious history of love*. Cambridge: Polity.
- Langford, Wendy (1999) *Revolutions of the heart: gender, power and the delusions of love*. London: Routledge.
- Langford, Wendy (2001) Romantic love and power. Cosslett, Tess, Easton, Alison och Summerfield, Penny (red) *Women, power and resistance*. Philadelphia: Open University Press.
- Lindén, Claudia (2002) *Om kärlek. Litteratur, sexualitet och politik hos Ellen Key*. Stockholm: Symposion.
- Losman, Beata (1980) *Kamp för ett nytt kvinnoliv. Ellen Keys idéer och deras betydelse för sekelskiftets unga kvinnor*. Stockholm: Liber Förlag.
- Luhmann, Niklas (1998) *Love as passion: the codification of intimacy*. Stanford: Stanford University Press.
- May, Simon (2011) *Love: a history*. New Haven: Yale University Press.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (1985) *Between men: English literature and male homosocial desire*. New York: Columbia University Press.
- Stenberg, Lisbeth (2009) *I kärlekens namn. Om människosynen, den nya kvinnan och framtidens samhälle i fem litteraturdebatter 1881-1909*. Stockholm: Normal förlag.
- Thagaard, Tove (1997) Gender, power, and love: a study of interaction between spouses. *Acta Sociologica* 40(4): 357-76.
- Toye, Margaret (2010) Towards a poethics of love. *Feminist Theory* 11(1): 39-55.